

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הטיפול במת ביום טוב ובראש השנה

(ו' א') (4) אמר רבא: מת (שמוטל לקבורו) ביום טוב ראשון, יתעסקו בו עממים. מת ביום טוב שני, יתעסקו בו ישראל. ואפילו בשני ימים טובים של ראש השנה (ביום השני יתעסקו בו ישראל). מה שאין כן בביצה (לענין ביצה לא הקלו ביום טוב שני דראש השנה להשוותו לשל גליות, דאלו ראש השנה, נולדה בזה אסורה בזה).

(2) נהרדעי אמרי: אף בביצה (נולדה בזה, מותרת בזה).

אמר מר זוטרא: לא אמרן (שיתעסקו בו ישראל ביום טוב שני) אלא דאשתהי (ומתיירא שלא יסריח). אבל לא אשתהי, משהינן ליה.

רב אשי אמר: אע"ג דלא אשתהי נמי לא משהינן ליה. מאי טעמא? יום טוב שני לגבי מת, כחול שווה רבנן. אפילו למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא (הדס היו מניחים על מיטת המת לכבודו¹).

אמר רבינא: והאי דנא דאיכא חברי (אומה רעה בימי הפרסיים, שהיו כופים ישראל לעשות מלאכתם, וביו"ט היו מניחים להם) חיישינן (שאם יראום מקבירים מתיקהם, יכופו אותם למלאכה)².

שיטות הראשונים

מת ביום טוב ראשון, ואפשר להמתין למחר: דעת שאילתות, בה"ג, רש"י, ואור זרוע, שאפילו על ידי גויים לא הותר לקבור ביום טוב ראשון, אם אפשר להמתין עד למחר³. ודעת גאונים, רמב"ם, רמב"ן, ורא"ש, שביום טוב ראשון שהותר לקבורו על ידי גויים, מותר אפילו כשאפשר לשהותו⁴. וכתב הר"ן שכך הוא מנהגם של ישראל להתעסק בעממים ביו"ט ראשון אע"ג דלא אשתהי. וכן פסק השו"ע⁵.

¹ והאי גלימא אינו צורך המת, שהרי יש לו תכריכין אחרים כל צרכו. שאם צריך לו מאי "אפילו" דקאמר? הא אמרינן ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל, ועסק זה חציבת קברו וחיתוך תכריכין! הלכך על כרחך בגלימא שאינו צריך לו מיירי, דומיא דאסא דשרי למגזייה. וקמ"ל דאע"ג דטירחא דלא צריך הוא, אלא משום כבודו עושין לו יותר מדאי, מותר לעשות לו, כיון דלגבי מת כחול שווה רבנן. רש"י.

² סוגיית הגמרא, רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי, בשני ימים טובים של ראש השנה. חזייה דהוה עציב וכו', ומימרת רבא דמניח עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה, מובאת להלן במקומה, י"ז א'.

³ ולפי דבריהם צריך לומר דמר זוטרא דאמר לא אמרן אלא דאשתהי, קאי אכל מה דאמר רבא, איום טוב ראשון ואיום טוב שני, וכן כתוב באור זרוע, ופוסק כמר זוטרא. ורב אשי דפליג אמר זוטרא לא קאי אכל מה דאמר מר זוטרא, אלא דוקא איום שני. רא"ש.

⁴ דלישנא דהש"ס לא משמע כדעה ראשונה. וגם לא מיסתבר כלל שלא יהא כבוד הבריות דוחה אמירה לנכרי שבות דרבנן. ואף על גב דלא סריח, כבוד המת הוא שלא להלינו, והמדחה מטתו (ממהר להוציאו) הרי זה משובח. ועוד איכא תוספת צער לאוננים ביום טוב. רא"ש.

⁵ או"ח תקכו.א. מקורות: שאילתות (פרשת אחרי מות, שאילתא צד; הו"ד באו"ז). גאונים (הו"ד בר"ן ובמגיד משנה). רמב"ם (הל' יום טוב אכג; וכן הבינו בדבריו הר"ן, מגיד משנה וב"י). רמב"ן (ח' שבת קל"ט ב', ד"ה ואמר; תורת האדם שער הסוף, ענין ההוצאה, בסופו). ר"ן (פרק תולין, שבת נז א ברי"ף, ד"ה מת). רא"ש (ס' ה). בה"ג (הו"ד ברא"ש. ולא מצאתיו בהלכות אבל לבה"ג. ונראה שהציטוט הוא מהשאילתות. וכן הוא בתשובותיו, כלל כג.ב. וצ"ב). רש"י (שבת קל"ט ב', ד"ה מת ביו"ט ראשון; וכן דייק הרא"ש כאן מדבריו). אור זרוע (ח"ב, הל' יום טוב ס' שלא; הו"ד בהגהות אשר"י, ס' ה).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

יתעסקו בו עממים: דעת חכמי אשכנז וחכמי נרבונא, שאין צריך לעשות על ידי גויים אלא חפירת הקבר ועשיית ארון ותכריכים, וכל דבר שהוא איסור תורה; אבל טלטול המת וחימום מים לרחיצתו, והוצאתו, הותרה על ידי ישראל.⁶ ודעת רמב"ן, רשב"א, ור"ן, דלא התירו חכמים לישראל בזה שום דבר.⁷ והשו"ע פסק כחכמי אשכנז.⁸

הלנת מת ביו"ט ראשון ליו"ט שני כדי שיתעסקו בו ישראל: כתב ארחות חיים, שהראב"ד צוה להלין את המת ביום טוב ראשון עד יום טוב שני, כדי שיתעסקו ישראל בטלטולו ובהוצאתו. וחלקו עליו חבריו, דלא שפיר עבד,⁹ אלא אסור להלינו. וכן פסק השו"ע.¹⁰

מת ביום טוב שני, יתעסקו בו ישראל: כתב הר"ן: מסתברא כיון דכחול שוויה רבנן, אפילו אפשר בעממין, יתעסקו בו ישראל. וכן הסכים הרמב"ן. שלא כדברי רב אחא משבחה שכתב דדוקא היכא דליכא עממין, אבל בדוכתא דשכיחי עממין, לא שרינא אלא בעממין. והשו"ע פסק כרמב"ן ור"ן. והרמ"א כתב שנהגו באשכנז כדברי רב אחא משבחה.¹¹

יום טוב שני לגבי מת, כחול שוויה רבנן: אפילו למיגז ליה גלימא ואסא. דעת רש"י, דדוקא הני, לפי שטרחותן מעט. אבל לחצוב לו קבר שטרחתו מרובה, לא שרי. ודעת רא"ש ור"ן, דכל שכן לחפור לו קבר ולעשות לו ארון, דלא אפשר

⁶ מתוך שהותרה לצורך. ולא דמי להוצאת אבנים דליכא צורך כלל. אבל הכא איכא צורך קצת, דזילא ביה מילתא דליפוק על ידי גויים. ולא גרע מהוצאת כלים שלא לצורך אכילה. וכו'. ועוד, דהא קיי"ל מלאכה שאין צריך לגופה פטור עליה, ומשום הכי מוציא את המת לקוברו פטור, ונמצא שאין בעיקר הוצאה זו איסור תורה גמור, וכבוד הבריות, דין הוא שתדחה אותה ביו"ט לדברי הכל וכו'. חידושי המאירי. עיי"ש.

⁷ וכתב רמב"ן: ולפי דעתי שטעו בטלטול וטעו בהוצאה, לפי שהוצאת מת לקבורה כהוצאת אבנים לבנין הוא, שאין בית הלל אומרים בה מתוך, משום דלא שייך מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה, כגון מדורה להתחמם כנגדה. עיי"ש שכתב שמשום כבוד הבריות ליכא, ד"במקום כבוד הוא מוטל! ולצורך הקבורה לעממין אתה צריך, הם שקוברין אותו יוליכוהו לשם ויטלטלו אותו".

⁸ או"ח תקנוא. והמשנ"ב (ס"ק יב) הביא דעת הראשונים המחמירים, ושכן הכריעו פוסקים נוספים, ושכן נוטה דעת הגר"א בביאורו. וסיים: ומכל מקום, מי שרוצה לנהוג כדעת השו"ע, בודאי אין למחות בידו, כי יש כמה פוסקים העומדים בשיטה זו.

מקורות: חכמי אשכנז - ראב"ן (ריש מועד קטן; הו"ד בהגהות מיימוניות, הל' שביתת יום טוב פ"א, אות ע). ראבי"ה (ס"ל תשיח). מהר"ם מרוטנבורג (הל' שמחות, ס"ג ג). מרדכי (שבת, פרק תולין, ס"ל תכו). רא"ש (ש"ת כלל כגב; וכן כאן, ס"ה ה, הביא מנהג אשכנז). חכמי נרבונא - המכתם (ו' א', ד"ה ואמר' יתעסקו). ר יוסף ב"ר גרשום (הו"ד במגן אבות למאירי, עניין ו, עיי"ש). והו"ד בכלבו (ס"ל נח, ד"ה אבל לענין מת). רמב"ן (תורת האדם, שער הסוף, עניין ההוצאה, בסופו; ח"י שבת, קל"ט א', ד"ה והא דאמרין). רשב"א (ש"ת ח"א, ס"ל כב). ר"ן (ג ב ברי"ף, ד"ה ודאמרין).

⁹ חדא, דאין לנו לכיון מלאכתנו במועד. וכל שכן שאין לנו להשהות מתינו ליו"ט שני, דמוטב לנו לקוברו ביו"ט ראשון לעשות שבות דאמירה, מלקוברו ביו"ט שני לעשות שבות דיש בו מעשה. ארחות חיים.

¹⁰ או"ח תקנוב. ובטעם הדבר, המאירי כתב שמוטב שיקברוהו גויים ביום ראשון, והוא שבות שאין בו מעשה, משיקברוהו ישראלים ויעברו אשבות בידיים. ומדברי ארחות חיים ('שאין לנו להשהות מתינו') משמע שעיקר איסורו משום לינת המת. וכן נראה מביאור הגר"א (שהביא מקור ממש"כ בפ"ו דסנהדרין, מ"ו ב', מנין למלין מתו שעובר עליו בלא תעשה וכו'). על פי שעה"צ (אות טו). ונפק"מ כשזה לכבודו, שמותר להלינו. ובביה"ל (ד"ה אסור) כתב דמכל מקום אם עבר והשהה, אין לקונסו ולאסור עליו להיקבר ע"י ישראל (בפרט אם המת ת"ח). מקורות: ארחות חיים (הל' יום טוב, ס"ל כז).

¹¹ או"ח תקנוד. וכתב המשנ"ב (ס"ק כה) בביאור דברי הרמ"א, דוקא שיש עממין לפנינו. אבל אין צריך להמתין שעות רבות עד שיבואו גויים. מקורות: ר"ן (ביצה, ג א ברי"ף, ד"ה יו"ט שני; שבת, נז א ברי"ף, ד"ה מת). רמב"ן (תורת האדם, שער הסוף, עניין ההוצאה, בסופו, ד"ה ולענין יום טוב שני לישראל; ח"י שבת קל"ט ב', ד"ה ומצינו לרב אחא; הו"ד במרדכי). מרדכי (מועד קטן, ס"ל תתסא). רב אחא משבחה (שאילתות, פרשת אחרי מות, ס"ל צד, ע"פ הגירסה שהביאו הראשונים בשמו, וראה העמק שאלה לנצי"ב, אות ד).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בלאו הכי. וכן כתב באור זרוע, שריב"א התיר לתלמידיו אפילו החפירה.⁴² וכן סובר הרי"ף.⁴³ וכן פסק השו"ע.⁴⁴
אמר רבינא והאידינא דאיכא חברי חיישינן: כתב הרא"ש דבזמן הזה אין לאסור מטעם זה, כיון דליכא חברי האידינא.
כמו שאין נזהרין מגילוי, לפי שאין נחשים מצויין. וכי האי גוונא לא הוה דבר שבמניין.⁴⁵ **ורב אלפס** נמי לא כתבו
בהלכותיו. אבל רבינו תם היה מחמיר בדבר.⁴⁶ וגם רבינו חננאל פסק כרבינא. ור"י הזקן פסקה להתיר. וכן השמיטו
השו"ע.⁴⁷

עשיית מלאכה עבור מת ביו"ט שני, שאין קוברים בו ביום: הרא"ש למד מדברי רש"י, שמת ביו"ט שני סמוך לערב, שאין
שהות לקוברו ביום, לא התירו אלא טלטול ודברים שאין בהם טורח. אבל חפירה, כיון דאין שהות ביום לקוברו, גם לא
יעשה הקבר ביום, וגם אסור למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא ביום. וכתב, ויראה דאפילו על ידי נכרי אסור. וכן פסק
השו"ע.⁴⁸

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקכו)

- א. מת המטל לקברו, אם הוא ביום טוב ראשון (לא יתעסקו בו ישראל ואפלו יסריח ואי אפשר בעממין, אבל) יתעסקו בו עממין
אפלו מת בו ביום (ועין לעיל סימן ד"ש), ואפלו אם יכולין להשהותו עד למחר שלא יסריח; וכל זה בעשיית (קבר ו) ארון
ותכריכין, אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרו ולהוציאו ולשומו בקבר, מתר על ידי ישראל. הגה: וטוב לזהר לטהרו על
ידי קש על גב עור או נסה, ולא על ידי סדינים, שלא יבא לידי חסיטה (תרומת הדשן סימן פב).
- ב. מת ביום טוב ראשון אסור להלינו עד יום טוב שני פדי שיתעסקו בו ישראל.
- ג. בשבת וביום הכפורים לא יתעסקו בו כלל, אפלו על ידי עממין, אפלו להוציאו על ידיהם ולהניחו בכוכר (פרוש
בחפירה) העשויה מאתמול.
- ד. ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל אפלו ביום שני של ראש השנה, ואפלו לא אשתיה, אפלו לחתך לו הדס מהמחבר
ולעשות לו תכריכין וארון ולחצב לו קבר ולחמם לו מים לטהרו ולגזז לו שערן; ואם אין באותה העיר מקום קברות

⁴² והלך עם תלמידיו לבית הקברות והתחיל בעצמו לחפור, והלך לו; ותלמידיו גמרו וחפרו כל הקבר.

⁴³ שפירש שהוא דפ"ק דמו"ק (ח' ב') דאין חופרין כוכין וקברות במועד, דהיינו כדי לקבר בהן אחר המועד.

⁴⁴ או"ח תקכו. ד. וכתב משנ"ב (ס"ק כד) דמכל מקום אינו כחול ממש, וכל דבר שאסור בחול המועד, אסור ביום טוב שני (כגון חציבת
אבנים לקבר וקציצת עצים לארון, ראה סי' תקמז). וראה שעה"צ (אות כה). מקורות: רש"י (הו"ד בראשונים, ראבי"ה, תמים דעים, ר"ן
ועוד). אור זרוע (ח"ב, הל' יום טוב, סי' שלא). רא"ש (סי' ה). ראבי"ה (סי' תשיח). ר"ן (ג א ברי"ף, ד"ה למיגז). תמים דעים (סי' קכ).

⁴⁵ וכן כתב הרא"ש (מסכת עבודה זרה ד, ז) לגבי יין נסך, דכיון דאין גויים מנסכים בזמן הזה כלל, יש להתיר. ואינו נחשב דבר שבמניין,
דמתחילה לא גזרו אלא על אותם המנסכים. מידי דהוה אגילוי שאין אנו מקפידין עליו כיון שאין נחשים מצוין בינינו. עיי"ש. וכן כתב
בביאור הגר"א (יו"ד קטז, א, לבאר דברי המחבר שאין לחוש למשקים מגולים בזה"ז): ואין כאן משום דבר שבמנין, שלא נגזרה
לכתחלה אלא במקום דיש משום גילוי, מדקאמרינן יין מבושל אין בו משום גילוי, והרבה כיוצא שם. והוא הדין לדין בכולם, כיון
שלא נאסר לגמרי כנ"ל.

⁴⁶ לפי שיש יהודים שמשתדלים במלאכת גויים לכתוב להם ולעשות כל צרכם ואם יראו שיתעסקו לעשות מלאכה לצורך המת יכופו
אותם לעשות מלאכה גם לצרכם. רא"ש.

⁴⁷ או"ח תקכו. מקורות: רא"ש (סי' ה; תשובות כלל כג, סי' ב). ר"ח, ר"ת, ור"י הזקן (הו"ד ברא"ש, וברבינו פרץ). רבינו פרץ (ו' א', ד"ה
והאידינא).

⁴⁸ או"ח תקכו. ד. מקורות: רא"ש (סי' יג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לְיִשְׂרָאֵל, מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְעִיר אַחֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, אֶפְלוּ חוּץ לְתַחֲוֹם, וּמִשְׁכִּירִין לוֹ סְפִינָה לְהוֹלִיכֵוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, דְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי לְגַבֵּי מַת, כָּחַל שְׁוִיָּה רַבָּנָן; וְאֶפְלוּ אֶפְשָׁר בְּעַמְמִין, יִתְעַסְקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל; הֵגָה: אֲבָל בְּאֶשְׁכְּנָז וּבְמַדְיֹנוֹת אֵלוּ אֵין נוֹהֲגִין כֵּן, אֲלָא כָּל הֵיכָא דְאֶפְשָׁר בְּעַמְמִין עוֹשִׂין הַקְּבָר וְהָאָרוֹן וְתַכְרִיכִין עַל יְדֵי עַמְמִין, וְשָׂאֵר הַדְּבָרִים עוֹשִׂים יִשְׂרָאֵלִים כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן; אֲבָל אִם לֹא אֶפְשָׁר בְּעַמְמִין, מִתָּר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל (מְרַדְכֵי הַל' אֲבָל וְתַרומַת הַדָּשָׁן סִמָּן פב), חוּץ מִן הַכֶּפֶה שְׁבוּנִים עַל הַקְּבָר שְׂאִין בּוֹנִין אוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב. הֵגָה: אֲבָל מִתָּר לְכַסּוֹתוֹ בְּעֶפֶר כְּדָרְכוּ בַּחַל (בֵּית יוֹסֵף), וְדָלָא כְּיֵשׁ מִחְמִירִין, כֵּן נִרְאָה לִי. בְּמָה דְבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁרוֹצִים לְקַבְּרוּ בּוֹ בְּיוֹם; אֲבָל אִם אֵין רוֹצִים לְקַבְּרוּ בּוֹ בְּיוֹם, אֵין עוֹשִׂים לוֹ שׁוּם דְּבַר אֲסוּר מְלֵאכָה, אֶפְלוּ עַל יְדֵי גוֹיִים, אֲבָל טְלָטוּל מִתָּר.

אפרוח ועגל שנולדו ביום טוב

ו' א' אתמר, אפרוח שנולד ביום טוב - (1) רב אמר: אסור, מוקצה הוא. (2) ושמואל ואיתימא רבי יוחנן אמר: מותר, הואיל ומתיר עצמו בשחיטה.¹⁹

אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב: וכי מה בין זה לעגל שנולד ביום טוב (ששנינו בברייתא לקמן שמותר בו ביום לדברי הכל)?!

אמר להו: הואיל ומוכן אגב אמו (בעודו בתוך מעיה) בשחיטה (אם נשחטה האם, היה נאכל).

(אמרי ליה) ומה בין זה לעגל שנולד מן הטרפה?

שתיק רב.

אמר רבה ואיתימא רב יוסף: מ"ט שתיק רב? לימא להו: הואיל ומוכן אגב אמו לכלבים!

ו' ב' אמר ליה אביי: השתא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים (למאן דאית ליה מוקצה), דתנן (כ"ז ב'): מחתכין את הדלועין לפני הבהמה, ואת הנבלה לפני הכלבים. רבי יהודה אומר: אם לא היתה נבלה מערב שבת, אסורה, לפי שאינה מן המוכן.²⁰ מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם?!

אמר ליה: אין, מוכן לאדם, לא הוי מוכן לכלבים, דמאי דחזי ליה לאיניש לא שדי ליה לכלבים. מוכן לכלבים, הוי מוכן לאדם, דדעתיה דאיניש אכל מידי דחזי ליה (ועובר שבמעיי טרפה, ראוי לו לכשילוד, הלכך מאתמול דעתיה עלויה, אם יולד, יאכלנו).

תניא כותיה דרב. תניא כותיה דשמואל ואיתימא רבי יוחנן.

תניא כותיה דרב: עגל שנולד ביום טוב, מותר. אפרוח שנולד ביום טוב, אסור. ומה הפרש בין זה לזה? זה מוכן

¹⁹ הואיל ומתיר עצמו בלידתו להיות נשחט (אם היה חול. רבינו יהונתן), מה שלא היה לפני לידתו (שאפילו ישחט אותו, יאסר משום שרץ השורץ על הארץ. רבינו יהונתן); אף מוקצה התיר את עצמו בלידתו, שמתוך שניתקן לזה, ניתקן לזה. רש"י. והקשו תוספות (ד"ה הואיל) ורא"ש (ס' ו), אמאי צריכין שמואל ורבי יוחנן להאי טעמא, הואיל ואינון קיימי כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, בשילהי מסכת שבת (קנ"ו א')! ותירצו, דלטעמיה דרב קאמר, דאף לדידך דאית לך מוקצה, מותר מהאי טעמא. אי נמי, משום דדמי לגרורות וצימוקין.

²⁰ הרי שנתנבלה בשבת לרבי יהודה, אתמול ביה"ש היתה עומדת לאדם, וקחשיב ליה מוקצה לגבי כלבים.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אגב אמו בשחיטה, וזה אינו מוכן אגב אמו.

תניא כותיה דשמואל, ואיתימא רבי יוחנן: עגל שנולד ביום טוב, מותר. ואפרוח שנולד ביום טוב, מותר. מאי טעמא? זה מוכן אגב אמו, וזה מתיר עצמו בשחיטה.

שיטות הראשונים

אפרוח שנולד ביום טוב: הגאונים, רבינו חננאל, רמב"ם, ראב"ה, ומאירי, פסקו לחומרא, כרב.²⁴ ורז"ה ורא"ה פסקו לקולא, כשמואל ורבי יוחנן.²² והרי"ף לא כתב כמאן הלכתא.²³ והשו"ע פסק לחומרא, כרמב"ם וסיעתו.²⁴

שבת ויום טוב, אפרוח שנולד בזה האם מותר בזה: דעת רשב"א, ר"ן, מאירי, וה"ר יחיאל (אחי הטור), דנולד בזה אסור בזה כביצה, שאין האחד מכין לחבירו.²⁵ וכן פסק השו"ע.²⁶

עגל שנולד ביום טוב, מותר, הואיל ומוכן אגב אמו: כתבו הראשונים, דמותר העגל, דוקא אם אמו עומדת לאכילה. והוסיף הרא"ש: דאי בבהמה העומדת לגדל וולדות, אסור למאן דאית ליה מוקצה. וכן פסק השו"ע.²⁷

²⁴ להך לישנא דאמר שמואל פליג אדרב, הלכתא כרב באיסורי. ולא ידך לישנא דאמר ר' יוחנן הוא דפליג ארב, הלכתא כר' יוחנן. יש פוסקין הלכה כרב משום דתרתיה ברייתות כוותיה, ומשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וגם רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו מ"ט שתיק רב, אלמא קיימי כוותיה (ותירצו יפה קושיית רב כהנא ורב אסי). רא"ש. והמאירי כתב שנראה לפסוק כרב, מפני שעיקר מחלוקת זה אינו מרבי יוחנן, שהרי רבי יוחנן אינו מחמיר במוקצה, כמו שהוזכר באחרון של שבת (קנ"ו ב'), ונשאר עיקר המחלוקת לרב ושמואל, והכלל הוא רב ושמואל הלכה כרב (באיסורי, בכורות מ"ט ב').

²² משום דבגמרא משמע דרב כהנא ורב אסי סברי כוותיהו. וכן משום דבגמרא תניא כוותיה דמר ותניא כוותיה דמר, והוה ליה ספיקא דרבנן, ונקטינן לקולא. ודעת הרשב"א צריכה ביאור. הר"ן כאן כתב בשמו שפוסק לקולא. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית (בית שני, ריש שער ד') להדיא. אמנם בחידושו כאן, ובעבודת הקודש, כתב שהגאונים אסרו, ועליהם אנו סומכים.

²³ והרא"ש הביא שתי הדעות בשם יש פוסקין, וסיים: והגאונים פסקו כרב וכן דעת הרב אלפסי דאזלינן לחומרא ולהכי לא הזכיר פסק. והר"ן כתב: רב אלפסי ז"ל לא פסק בזה הלכתא כמאן, משום דאסתפקא ליה מדקי"ל רב ושמואל הלכתא כרב באיסורי, וקי"ל נמי רב ורבי יוחנן הלכה כר"י (וכן כתב בעל המאור כאן).

²⁴ אור"ח תקיג.ח. מקורות: גאונים רבינו חננאל (הו"ד ברשב"א, רא"ש, ור"ן). רמב"ם (הל' שביתת יו"ט, בא). ראב"ה (ח"ג, הל' יו"ט, סי' תשכב). רז"ה (ג ב ברי"ף, ד"ה אפרוח). רשב"א (ח' ו' ב', ד"ה ולענין אפרוח; עבוה"ק בית מועד ה"ד, עמ' ריד; תורת הבית, בית שני, ריש שער ד'; הו"ד בר"ן). מאירי (בית הבחירה, ו' ב', ד"ה ולעיקר). רא"ש (סי' ו). ר"ן (ג ב ברי"ף, ד"ה הואיל). רא"ה (ו' ב', ד"ה א"ל אביי).

²⁵ ולרב הסובר שכשנולד ביום טוב אסור משום מוקצה, אסור, דכל שאינו מכין לעצמו, אינו מכין לשבת. והוא הדין כשנולד בשבת, אפילו לשמואל (הסובר שכשנולד ביו"ט מותר), כיון שאסור לשוחטו בשבת, משום איסור שבת, נחשב הכנה למחר, ואסור אף ביו"ט שאחריו.

²⁶ אור"ח תקיג.ח. אמנם בב"י הקשה על דברי הר"ר יחיאל שהובאו בטור, ונדחק בדבריו, עיי"ש. וראה ט"ז (ס"ק יא). וכתב המשנ"ב (ס"ק לז): יש אומרים דהוא מן התורה, לפי שעי' לידה זו הוכן לאכילה, וכיון שבשבת אי אפשר לשחטו ולאכלו נמצא שהוכן בשבת לאכלו ביום טוב שלאחריו, וכבר נתבאר דאין שבת מכינה ליו"ט. ויש אומרים (מג"א בשם הר"ן) דהוא רק מדרבנן, לפי שבשבת גופא הוא מוקצה, ואין יכול לאכול ולטלטלם באותו יום כלל, ואם נתירו ביום טוב, נמצא ששבת הכין ליו"ט. עכ"ל. מקורות: הר"ר יחיאל (הו"ד בטור). רשב"א (עבוה"ק ה"ד, עמ' רטז; ח' ביצה ד' ב', ד"ה ואתמול). מאירי (בית הבחירה, ו' א', ד"ה אפרוח). ר"ן (א ב ברי"ף, ד"ה הלכך).

²⁷ אור"ח תצח.ה. וכתב המשנ"ב (ס"ק כח) שלפי מה שפסק הרמ"א (תצה, ד) דמוקצה אינו אסור ביו"ט אלא נולד (ודלא כשו"ע שאסר גם מוקצה ביו"ט), יש להתיר עגל שנולד ביום טוב **אפילו אם אמו עומדת לגדל ולדות**. ואין לאסרו משום נולד (כמו באפרוח שנולד

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

עגל שנולד בשבת, האם לאסרו ביו"ט שלאחריו: כתב הר"ן שאפשר להחמיר לאסרו, דכיון דשבת עצמו אסור משום מוקצה מחמת איסור, אינו מכין ליום טוב. אלא שיש חולקין בזה, ומתירין.²⁸ וכן פסק השו"ע.²⁹

עגל שנולד ביו"ט מן הטריפה: דעת בעל המאור, רשב"א, מאירי, ורי"א, שמותר, שאף הוא מוכן אגב אמו, שהרי מוכנה היא לכלבים כשהיא חיה (ומוכן לכלבים הוי מוכן לאדם). וכתב המאירי שיש חולקים לאסור עגל שנולד מן הטריפה ביום טוב (שמוכן לבהמה אינו מוכן לאדם). והרי"ף, רמב"ם,³⁰ ורא"ש השמיטוהו. וכן השמיטו השו"ע.³¹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקיג)

- ז. השוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות, מתרות; ואפלו ביום טוב שלאחר השבת.
- ח. אפרוח שנולד ביום טוב, אסור. ואם נולד בשבת, אסור ביום טוב שלאחריו.

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תצח)

ה. עגל שנולד ביום טוב, מתר לשחטו אם האם עומדת לאכילה; והוא דקים ליה בגויה שפלו לו חדשיו. הגה: ובעיני גם כן שהפריס על גבי קרקע (טור והרא"ש), דחישין שמה יראה בו רעותא באיברים הפנימיים ונמצא שחט ביום טוב שלא לצרה, כה נראה לי מדברי הרא"ש והטור. ואם היו שבת ויום טוב סמוכים זה לזה, נולד בזה מתר בזה.

אכילת אפרוח ומתי נחשבת ביצה גמורה

(ו' ב') **תנו רבנן:** אפרוח שנולד ביום טוב, אסור. רבי אליעזר בן יעקב אומר: אף בחול אסור, לפי שלא נתפתחו עיניו.

כמאן אזלא הא דתניא: "לכל השרץ השרץ על הארץ"³² - לרבות אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם, כמאן? כרבי אליעזר בן יעקב.

ביו"ט, לפסק השו"ע), כיון שהלידה לא עשתה שינוי בגופו כלל, שהרי אף קודם לידתו היה ראוי לאכילה כמו אחר שנולד. מקורות - רא"ש (סי' ז). רמב"ם (הל' שבייתת יום טוב, ב,א). רשב"א (עבוה"ק, בית מועד, ה,ד, עמ' רטז).

²⁸ הר"ן נימק, דכיון דאילו אית ליה חולה בתוך ביתו חזי אפילו לבריא באומצא, אפילו ביום טוב שרי (אבל עגל שנולד ביו"ט, הדבר ברור שהוא מותר בשבת, דהואיל ושרי ביום טוב, נמצא שיו"ט לעצמו הכין וממילא הותר לשבת). והרא"ש (סי' ז) נימק דדוקא לידת ביצה חשיב הכנה, משום דעל ידי לידה הוכנה לגדל אפרוח. דאילו נמצאת במעי אמה אינה מגדלת אפרוח, וגם טובה יותר לאכול אבל ולד הוא טוב לאכילה, וראוי לכל דבר אם נשחטה אמו ונמצא במעי אמו כמו אחר הלידה.

²⁹ או"ח תצח,ה. מקורות: רא"ש (סי' ז). ר"ן (א ב ברי"ף, ד"ה הלכך).

³⁰ המאירי, השלמה, והמכתם, הסיקו ממה שפסק הרמב"ם כרב, שאוסר עגל שנולד מטריפה. והמגיד משנה כתב שדעת הרמב"ם שנולד מטריפה מותר, לפי שעומדת אמו לכלבים. ומה שכתב "אם היתה אמו עומדת לאכילה" בא למעט רק כשעומדת להרישה ולחלבה (שאסורה בין לאדם בין לכלבים משום מוקצה).

³¹ או"ח תצח,ה. וכתב המשנ"ב (ס"ק כח) שעגל הנולד מטריפה מותר (וראה שעה"צ אות כו). מקורות - רשב"א (עבוה"ק ה,ד, עמ' רכב). רמב"ם (הל' שבייתת יו"ט, ב,א). מאירי (בית הבחירה, ו' א', ד"ה עגל שנולד מן הטריפה), ההשלמה (ד"ה אמר רב יוסף), והמכתם (ו' א', ד"ה ועגל). ריא"ז (פ"א, הלכה א, סעי' כ).

³² ויקרא, פרשת שמיני, יא,מב.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ואמרין לעיל (ד' א'), עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר בן יעקב, אלא היכא דיצא לאויר העולם. אבל היכא דלא יצא לאויר העולם, לא פליגי.

(ו' ב') **תניא**: השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות, מותרות לאכלן ביום טוב.

(ז' א') **תניא**: השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות, מותרות לאכלן בחלב (דהשתא הוה ביצה ולא בשר. אבל ביצה הנמצאת במעי אמה אינה ביצה, ואסורה לאכלה בחלב). רבי יעקב אומר: אם היו מעורות (מחבורות) בגידין, אסורות.

שיטות הראשונים

אפרוח לפני שיצא לאויר העולם: מבואר בגמרא דהיכא דלא יצא לאויר העולם, לכולי עלמא אסור. דעת **ספר התרומה ורא"ה**, שכאשר גמר ריקומו ויש בו צורת אפרוח, איסורו מהתורה משום נבילה. ואפילו שחטו אין בכך כלום, שאין השחיטה שייכא ביה (בעודו בקליפתו).³³ ודעת **רמב"ם ורשב"א**, דכל זמן שלא יצא לאויר העולם, לא מקרי עוף, ואין בו משום נבלת עוף טהור. ואיסורו מדרבנן, שדומה לשרץ השורץ על הארץ. וכן פסק **השו"ע**.³⁴

אכילת אפרוח שלא נתפתחו עיניו: דעת **תוספות ורא"ש** דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב, האוסרו משום שרץ השורץ על הארץ.³⁵ אבל **הרי"ף, רמב"ם, ספר התרומה, בעל העיטור, ורשב"א**, פסקו כתנא קמא המתירו בחול.³⁶ וכן פסק **השו"ע**.³⁷

השוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות אבל מעורות בגידים: פסקו **רמב"ם, רשב"א, ורא"ש**, כתנא קמא דשרי ביצים גמורות, אפילו הן מעורות בגידים.³⁸ **ובעל הלכות גדולות** פסק כרבי יעקב דאסור. וכן כתב **האגודה. והשו"ע** פסק

³³ בספר התרומה, הדברים אינם מוחלטים לאיסור מהתורה. שכן בסוף דבריו מקשה, כיון דאיכא איסורא דאורייתא עליה, למה אסמכוה אקרא דכל השרץ השורץ? ומתריך: **ושמא** משום דאיתיה באפרוח טמא מן התורה אסמכוה גם בטהור. וכן בראש הספר, במפתח הסימנים (שהוא כעין קיצורי הסימנים, ונכתב על ידי המחבר עצמו) כתב: "דין ביצה שיש בה אפרוח מרוקם, אינו אסור מן התורה כי אם מדרבנן, דדרשא דהשרץ השורץ על הארץ לרבות אפרוחים שלא נתפקחו עיניהם, הויא אסמכתא. אבל **שמא** אסורין משום נבלה, כמו בהמה קודם שמנה ימים".

³⁴ יו"ד פוח. וראה פרי חדש (ס"ק כא). מקורות: רמב"ם (הל' מאכלות אסורות, גח). ספר התרומה (הל' איסור והיתר, ס"ל לג). רשב"א (תורת הבית, בית ב, ריש שער ד). רא"ה (בדק הבית, בית שני, שער ד, ד"ה כתב המחבר שלושה מינין, עמ' תרפז). וראה איסור והיתר (כלל מב, דין ה).

³⁵ דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, ואפילו בברייתא, כדמוכח בפרק הבא על יבמתו (ס' א').

³⁶ דיחיד ורבים הלכה כרבים. רא"ש. ואף שאמרו משנת ראב"י קב ונקי, דוקא במתניתין, אבל בברייתא, לא. ועוד שהרי נחלקו רב ור' יוחנן באפרוח שנולד ביום טוב דרב אסור ור' יוחנן שרי (וסתמא בשלא נתפתחו עיניו מדקאמר ראב"י אף בחול כו'. ביאור הגר"א יו"ד טו, ס"ק א), וקיימא לן כר' יוחנן. רשב"א (אמנם תוספות כתבו דאיתרמי שנתפתחו עיניו).

³⁷ יו"ד טו, א. ו**בביאור הגר"א** (ס"ק א) **משמע שמצד דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב, דלא כשו"ע**, עיי"ש (וכ"כ בפסקי הגר"א). מקורות: רמב"ם (הל' מאכלות אסורות, גי). תוספות (ו' א', ד"ה אפרוח). רא"ש (ביצה א, ז). רי"ף (חולין, פרק אלו טרפות, כב ב דפיו). רשב"א (תורת הבית, בית ב, ריש שער ד). בעל העיטור (הל' יו"ט, עשרת הדברות, מחלוקת א; הל' שחיטה, שער ב, סוף החלק החמישי). ספר התרומה (ס"ל לג).

³⁸ והרי"ף כתב: והוא שאינו מעורות בגידין אבל מעורות בגידין אסור לאכלן בחלב. והיינו כרבי יעקב. ורש"ל כתב (ים של שלמה, אות ט) שאינו מלשון הרי"ף, וגם הרא"ש ור"ן לא העתיקוהו. וגם ברי"ף ריש פרק כל הבשר לא כתב תוספת זו. עיי"ש (אמנם דברי הר"ן סותרים כאן ושם). אבל הש"ך כתב (יו"ד פז, ה, ס"ק י) שדעת הרי"ף כבה"ג, ושגם דעת הר"ן מוכח כן. עוד כתב הש"ך שכן הוא דעת

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כרמב"ם ורא"ש.³⁹

הגדרת ביצים גמורות: א. דעת רש"י, תוספות, רא"ש, ורבינו ירוחם, שאם נגמר החלמון, מותרות הביצים בחלב.⁴⁰ ב. דעת רשב"א ור"ן, שאינן מותרות בחלב עד שיגמרו החלמון והחלבון שלהן (ואף על פי שעדיין מעורות בגידין, מותרות לאכלן בחלב). ג. דעת רשב"ם, מרדכי, אגודה בשם גאונים, ועוד, שיגמרו לגמרי והתקשתה קליפתם החיצונה, כביצה הנמכרת בשוק.⁴¹ והשו"ע⁴² פסק כרשב"א ור"ן. ולעניין אם אכלן בפני עצמן, לאכול אחריהן חלב, סמך השו"ע להקל כפירוש רש"י, דבנגמר החלמון לבד סגי.

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות שחיטה, סימן טו)

א. אפרוח כל זמן שלא יצא לאויר העולם, אסור; ולאחר שיצא לאויר העולם, מתר מיד.

(יו"ד, הלכות בשר בחלב, סימן פו)

ת. ביצת עוף טימא שהתחיל העוף להתרקם בה, לוקים עליה משום שרץ העוף (ויקרא יא, כ, כג). וביצת עוף טהור שהתחיל העוף להתרקם בה, ואכלה, היו מפין אותו מפת מרדות.

(יו"ד, הלכות בשר בחלב, סימן פז)

ה. ביצים הנמצאים בעופות, אם הם גמורות דהינו שיש להם חלבון וחלמון, אף על פי שהיא מערה בגידים, הרי זו גמורה ומתר לאכלה בחלב. אבל אם אין לה אלא חלמון, אסור לבשלה בחלב. אבל אם אכלם בפני עצמם, מתר לאכל אחריהם גבינה או חלב.

הר"ר יונתן (שהובא בא"ח ובכל בו), ושכן מוכח דעת רשב"ם וסיעתו (ראה להלן בהגדרת ביצים גמורות) דהלכה כרבי יעקב. ושכ"כ האגודה להדיא. וגם בירושלמי פסק בהדיא כרבי יעקב. וכן משמע קצת בש"ס דילן, דבתרתי לישני מהדר לאוקמי ברייתא כותיה.

³⁹ יו"ד פז,ה. מקורות בפסקה הבאה.

⁴⁰ רא"ש: ופירש רש"י גמורות שנגמרו החלמון בעורן בלא קליפה ועדיין מעורות בגידין יפה. דמדאסר ר' יעקב מעורות, מכלל דת"ק שרי ואפילו הן מעורות אלא שנגמרו החלמון, והיינו שלל של ביצים כשמחבורות באשכול, ובלבד שיגמרו החלמון. אבל אותם שלא נגמרו החלמון שלהם, אסורים.

⁴¹ ופירש תוספות שאנץ (הו"ד בשטמ"ק בבא קמא, מ"ז א', ד"ה רבי יעקב אומר): אדיוקא דרבנן דאסרו מקמי שנגמרו קאי רבי יעקב, ואתא למימר המעורות, דהיינו כל זמן שאין בהן לובן, אסורות. אבל בתר הכי מותרות, דהיינו, כשהיא באה בתוך השליא יש בה חלבון וחלמון, אף על פי שאין קליפתן קשה, מותרות. עכ"ל. וכן ראבי"ה הביא דברי רשב"א ופירש כנ"ל, דרבי יעקב בא להקל, עיי"ש.

⁴² יו"ד פז,ה. והש"ך (ס"ק י) כתב דלכתחילה אין לאכול בחלב, אפילו אותן שנגמרו בחלמון וחלבון וקליפתן רכה עדיין, אפילו אינן מעורות, וכדעת רשב"ם וסיעתו. אבל בדיעבד אם נתבשלו עם חלב, נראה דמותר. אבל אם הן מעורות, אפילו בדיעבד אסור (כדעת בה"ג לעיל, שפסק כרבי יעקב). מיהו נראה, דאפילו לא נגמרו אלא החלמון והן מעורות, יש להקל במקום הפסד מרובה, וכי האי גוונא, דכדאי הם רש"י ותוספות והרא"ש והטור ור' ירוחם לסמוך עליהם בכי האי גוונא.

מקורות: רשב"א (תוה"ב, גג; תוה"ב הקצר, ב"ג ריש ש"ד). ר"ן (ג ב ברי"ף, ד"ה והשוחט. וראה הערה לעיל). תוספות (ז' א', ד"ה ומצא). רא"ש (ס' ח). בעל הלכות גדולות (הלכות יום טוב, ס' טז, ד"ה פסק והיכא). רש"י (ו' ב', ד"ה ביצים). רשב"ם (הו"ד בראבי"ה ומרדכי). ראבי"ה (הלכות יום טוב, ס' תשכד). מרדכי (ביצה, רמז תרג). רבינו ירוחם (נתיב ט"ו ח"ה אות כח). אגודה בשם גאונים (פ' קמא דביצה, אות ט). אגודה (חולין, פרק אלו טריפות, נ"ח א', פסק כרבי יעקב). וראה ארחות חיים (הל' איסורי מאכלות אות עב). כלבו (דין בשר בחלב, ריש ס' קו). וראה עוד מקורות בדרכי משה (פז, אות ג), וש"ך (פז, ס"ק י).